

AMİSOS / AMISOS

Cilt/Volume 4, Sayı/Issue 6 (Haziran/June 2019), ss./pp. 1-14

ISSN: 2587-2222 / e-ISSN: 2587-2230

Makale / Article

Geliş Tarihi/Received: 24. 05. 2019
Kabul Tarihi/Accepted: 24. 06. 2019

İMPARATOR HADRIANUS VE ANADOLU GEZİLERİ: SEYAHATLERİNİN AMACI VE GÜZERGAHI*

EMPEROR HADRIAN AND HIS JOURNEYS IN ASIA MINOR (ANATOLIA): OBJECTIVES AND ITINERARIES

Ahmet AKŞAR**

Öz

Hadrianus, 11 Ağustos 117’de Antiokheia’da başında bulunduğu Syria Ordusu tarafından imparator ilan edildi. Yeni imparator olarak onun ilk icraatı, selefi ve imparatorluğunu borçlu olduğu Traianus’un naaşını alıp ona bir cenaze töreni düzenlemek oldu. Daha sonra senatoya bir mektup yazarak imparatorluğunun onaylanmasını istedi. Yeni imparatorun uygulamaya koyduğu ilk politikası Traianus’un ele geçirmeyi başardığı ama yönetmeyi başaramadığı eyaletleri eski sahiplerine geri vererek sınırlarda bağımlı tampon krallıklar oluşturmaktı. Doğu sınırında düzenleme yaptıktan sonra ilk seyahati, kara yolu ile Anadolu içinden Avrupa’ya geçmek ve kuzeydeki sınırları da düzene sokmak içindi. Hadrianus 20 yıl 11 aylık iktidarının yarısını eyaletlerde gezilerde geçirdi. Bu bağlamda Anadolu’ya toplam dört kez geldi. Anadolu’daki tüm Roma eyaletlerini gezdi ve birçok kenti ziyaret etti. Kentler kurdu, birçok kente ihsanlarda bulundu. Kentler tarafından hayırsever, velinimet ve tanrı olarak onurlandırıldı. Bu çalışmanın amacı İmparator Hadrianus’un seyahatlerinin nedenlerini ve Anadolu’daki seyahat güzergahını ortaya koymaktır.

Anahtar kelimeler: Hadrianus, Anadolu, Kentler, Geziler, Güzergâh,

* Bu makale, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Eskiçağ Tarihi Programı’nda çalışılan *İmparator Hadrianus’un Anadolu Gezileri* başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

** Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Öğretim Görevlisi; Email: ahmet.aksar@omu.edu.tr

Abstract

On 11th August 117, Hadrian was proclaimed Emperor by the Syrian Army, of which he was in charge in Antioch. The first thing he did as an emperor was to organize a funeral for his predecessor Trajan, to whom he owed his accession to throne. In a letter he sent to the Senate, he asked to be recognised as the Emperor. His first policy in practice was to return the rule of provinces, conquered but unable to be ruled by Trajan, to their former holders, and form dependent buffer kingdoms along borders. After the regulations along the eastern borders, his first journey was by land and through Asia Minor, and had the aim of putting the northern frontier in order. He spent half of his reign of 20 years and 11 months travelling in provinces. He came to Asia Minor four times. He journeyed in all Roman provinces in Anatolia, and visited many of the cities. He founded cities and bestowed on them. He was honoured to be a benefactor, a patron, and a god. The purpose of this study is to find out the reasons for Emperor Hadrian's journeys and his itineraries in Asia Minor.

Key Words: Hadrian, Asia Minor (Anatolia), Cities, Journeys, Itineraries

1. Giriş

Roma imparatorları içerisinde önemli bir yere sahip olan Hadrianus 24 Ocak 76 yılında doğmuştur. Hadrianus'un ailesi Hispania İtalica'dan Roma'ya gelmiş *novus homo* denilen eyaletlilerdendir. Hadrianus'un babası Hadrianus Afer, *cursus honorum* denilen devlet kariyerinde *praetor* mevkiine kadar çıkmıştır. Babası Hadrianus Afer MS 85'te öldüğünde genç Hadrianus'a vasi olarak geleceğin imparatoru Traianus ve onun yakın dostu Atilius Atticus tayin edilmiştir. Bu tarihten itibaren Hadrianus, Traianus'un gözetimi altında yetişmiştir. Bu sebeple Hadrianus'a imparator olma ayrıcalığı Traianus'un lütfu olmuştur. Nitekim Traianus ölmeden önce Hadrianus'u evlat edinmiş ve Hadrianus on dördüncü Roma imparatoru olarak tahta çıkmıştır.

Hadrianus'u diğer Roma imparatorlarından ayıran en önemli özelliği Yunan kültürüne karşı duyduğu obsesif derecedeki hayranlığı ve durup dinlenmeden eyaletlere gerçekleştirdiği gezilerdir. Kendisinden önce ve sonra hiçbir Roma imparatoru, imparatorlukta eyaletleri ve kentleri onun kadar çok ziyaret etmemiştir. Bununla birlikte yönettiği imparatorluğun sınırlarını belirgin hale getirerek Romalılar ile barbarlar arasına kesin bir sınır oluşturmuş ve yönetilebilir bir yapı meydana getirmiştir. Kaynaklar, Hadrianus'u, zeki, entelektüel birikimi üst seviyede, meraklı ve bitmek bilmez bir enerjiye sahip olarak tanımlamaktadır.¹ Belki de bu sebeple Anthony Birley, Hadrianus'a ait en güncel

¹ Hadrianus hakkında en detaylı bilgiyi bulabileceğimiz antik kaynak anonim olarak yazılan *Historia Augusta*'dır. *Historia Augusta*, İmparator Hadrianus'tan başlayıp Carinus'a kadar 30 imparator, ortak imparator ve taht gasıpları hakkında bilgi verir. Eser, yazarlarının çok olması sebebiyle yazarlarını ifade etmek için *Scriptores Historiae Augustae* (Augustus Tarihi Yazarları) olarak kullanılır. MS 4. yüzyıldan itibaren diğer yazarlar tarafından da kullanılan *Historia Augusta*, Suetonius'un biyografilerinin devamı olarak görülmektedir. *Historia Augusta*'nın yazar sayısı altıdır. Hadrianus'un hayat hikâyesini yazan ise Aelius Spartianus'tur. Spartianus, eserini yazarken Marius Maximus isimli başka bir yazarın eserinden de yararlandığını sık sık zikretmektedir. Spartianus, yazmış olduğu biyografiyi Diocletianus'a ithaf etmiştir. Hadrianus biyografisi, kendi-

biyografinin adını *Hadrian, The Restless Emperor*, “*Hadrianus, Uykusuz İmparator*” koymuştur.

2. Seyahatlerinin Nedenleri

İmparator Hadrianus’un seyahatlerinin nedeni ile ilgili bilgileri antik yazarlardan Spartianus ve Cassius Dio’da genel anlamıyla bulabilmekteyiz. Antik kaynakların verdiği bilgiler vasıtasıyla Hadrianus’un gezilerinin şüphesiz ki önemli nedenlerinin olduğunu söyleyebiliriz. Ancak bu bilgilere rağmen seyahatlerinin nedeninin bir kısmını imparatorun entelektüel kişiliğinde bir kısmını da kendisini örnek aldığı Augustus’ta aramak gerekmektedir. Hadrianus, Augustus’tan sonra Anadolu’ya herhangi bir savaş tehdidi veya savaş durumu olmadan gelen ilk imparatorudur. Augustus da Hadrianus gibi saltanatının on bir yılını eyaletlerde geçirmiştir. Ancak Augustus’un Sardinia ve Afrika gibi bazı eyaletlere gitmediği antik kaynaklar tarafından belirtilmektedir.² Augustus, gittiği eyaletlerde orduları teftiş etmiş ve askerlerini daima savaşa hazır halde tutmuştur. Kanunlar yapmış, cömertliği ile halkın gönlünü kazanmıştır.³ Hadrianus’un da seyahatlerinde birinci önceliğinin Augustus ile aynı politikayı yürütmek olduğunu söyleyebiliriz.

Hadrianus’un gezilerindeki amaçlarından bir diğeri onun kişiliğinde aranmalıdır. Her ne kadar kaynaklar imparatorun bazı eylemlerini aktarırken aşırıya kaçmışlarsa da bize bir fikir verebilecek ipuçları sunmaktadırlar. Kaynakların aktardığına göre Hadrianus yapısı gereği bitmek tükenmek bilmeyen bir enerjiye sahiptir. Hatta bu enerjisi onu huzursuzluğa götürecek seviyede olmuştur. Her şeyi merak etme, bilinmez olan her şeyi araştırmaya çalışma ve her şeyde bilgi sahibi olma isteği imparatoru sürekli hareketli kılmıştır.⁴ Almış olduğu eğitimin verdiği bilgiyi kullanma ve merak etme isteği onu daha da ayrı bir yere koymaktadır.

İmparator Hadrianus MS 118 yılında Roma’ya geldiğinde dört eski *consulün* öldürülmesi olayında parmağı olduğu gerekçesiyle suçlamaları bertaraf etmekle uğraştı.⁵ Halkın dikkatini farklı bir yöne çekebilmek için borçluların devlete olan borçlarını affetti.⁶ Oyunlar ve gösteriler düzenledi ve halka çeşitli armağanlar dağıttı. Kendini başkent Roma’da imar faaliyetlerine adadı. Cömertliği ve bilgisi sayesinde Roma halkının takdirini kazandıktan sonra eyaletlere yolculuğa çıkmaya karar verdi. MS 121-125 yılları arasındaki ilk seyahatinde imparatorluğun sınırlarına yolculuk etti. Askerleri eğitti, onlarla birlikte çukur kazdı, onlarla birlikte basit yemekler yedi.⁷ Spartianus, Germania’da bulunan askerleri

---

sinin ölümünden yaklaşık 150 yıl sonra yani 3. yüzyılın sonunda kaleme alınmıştır. Hadrianus hakkında esaslı bilgi bulabildiğimiz ikinci eser Cassius Dio’nun *Rhomaika* (Roma Tarihi) isimli eseridir. Rhomaika en eski devirlerden Dio’nun yaşadığı çağa kadar olan (MS 229) ve tamamı 80 kitaptan oluşan önemli bir Roma Tarihi kaynağıdır. Bu iki kaynak dışında Eutropius, Aelius Victor, Ioannes Malalas, Hieronymus, Flavius Arrianus ve yazarı bilinmeyen ancak içeriğinin benzemesi bakımından sık sık Aelius Victor’a atfedilen *Epitome De Caesaribus*, Kilise yazarı Eusebius, Sokrates Sozomenus ve Athenaeus’un eserlerinde imparatorun karakteri ve icraatları hakkında kısa da olsa bazı bilgiler bulmak mümkündür.

² Suetonius, *Augustus*, XLVII

³ Augustus, *Res Gestae*, XV-XVII

⁴ Dio, LXIX, 5, 1; 11, 3

⁵ SHA, *Hadrianus*, VII, 4

⁶ Dio, LXIX, 8, 1(2), LXXI, 32, 2; SHA, *Hadrianus*, VII, 6; Smallwood 1966, 64 a; Yazıtın çevirisi şöyledir: “Roma halkı ve Senatosu; Parth fatihi tanrılaştırılmış Traianus’un oğlu ve tanrılaştırılmış Nerva’nın torunu Pontifex Maximus, ikinci kez Tribunica Potestas sahibi ve ikinci kez consul Traianus Hadrianus Augustus’a adadı. O, hazineye olan 900 milyon sestertii borcu bağışlayan imparatorların ilki ve tektir ve sadece özgür vatandaşlar değil, aynı zamanda onların çocukları da onun cömertliğiyle bundan yararlanmışlardır.”

⁷ SHA, *Hadrianus*, X, 2

“sanki savaş varmış gibi” eğittiğini ve “...eğer Augustus gibi Roma düzenini sağladıysa bu şekilde başardığını...”⁸ ifade etmektedir. Hadrianus her anlamda askerlerine tecrübesiyle öncülük etti. Cassius Dio’nun şu anekdotu Hadrianus’un politikasını anlamamıza yardım etmektedir. “Askerleri gerçekten öyle mükemmel şekilde eğitilmişlerdi ki bilindikleri adıyla Batavia süvarileri Tuna nehrini silahlarıyla yüzerek geçmişlerdi. Bütün bunları gören barbarlar, Romalılar karşısında dehşete düşmüş ve Hadrianus’u farklılıklarının uzlaştırıcısı olarak kabul etmişlerdi.”⁹ Bu anlamda sadece askerlerin eğitimini değil, eyaletlerin adli ve mali işlerini de kontrol etmiştir. Askeri tribünlerin, askerlerinin tayınından ve maaşından kesinti yapmasını yasaklamaktan her türlü lüksten kaçınmaya kadar her alanda teftişlerini sürdürmüştür.¹⁰ Selefleri sınırları savaşlar sebebiyle ziyaret ederken Hadrianus buraları yönetmek için orada bulunmuştur. Seleflerinin aksine Hadrianus’u sınırlara ve askerlerin eğitimine götüren neden ise herhangi bir savaş durumu olmadan 300 bin askeri huzursuzluk çıkarmadan bir arada tutma isteğidir.

Hadrianus, klasik Yunan ve Roma eğitimi almış eğitimli bir asker ve eğitimli bir imparator olarak hükmedebileceği sınırlar içerisinde Roma dünyasını ve barbarları birbirinden ayırmaya özen göstermiştir. Germania sınırında ağaçtan kazıklarla yapılan duvar ve Britania’da toplam uzunluğu 120 km’yi bulan taş ve topraktan yapılan duvar onun zihnindeki Roma Dünyası’nın sınırlarını oluşturmaktadır.¹¹ Belirginleştirilen bu sınırlar sayesinde yönetebileceği bir dünya ortaya çıkarmıştır. Hadrianus çıktığı bu ilk gezisinde batı eyaletlerinde cömertliğini ve “farklılıklarının uzlaştırıcısı” vasfını kullanmaya devam etmiştir. Örneğin Hispania ve batıdaki eyaletlere birçok yardımlar yapmış, tapınaklar yaptırmış, eski tapınakları onartmış ve onlara kendisini yeni Augustus olarak lanse etmiştir.¹²

Roma imparatorluğu Çin ve Hindistan dışında o günkü bilinen dünyanın neredeyse tamamını sınırları içinde tutmaktaydı. Kaledonia’dan Herakles Sütunlarına, Germania’dan Sahra çölüne, Lusitania’dan Parth Krallığı sınırına, Iberia’dan Arabia ve Mısır’ın firavunlarının hükmettikleri çağlayanlara kadar geniş bir dünyaya hükmetmekteydi.¹³ Bu anlamda Hadrianus “...o kadar çok seyahat etme arzusu duymaktaydı ki; dünyanın her bölgesiyle ilgili yazıları okumuş ve bizzat kendisi bilgilenmek istemişti...”¹⁴ Sicilia’da güneşin doğuşunu görmek için Etna Dağı’na çıkmıştı.¹⁵ Öğrenme hırsı tatmin edilemez olduğundan bu uğurda kuzeyin kışında veya güneyin yazında başını dahi örtmeden ya yürüyerek ya da atıyla insanlar arasında bulunmaktan büyük mutluluk duymuştur.¹⁶

Hadrianus, Mısır, Syria, Anadolu’daki ve Yunanistan’daki eyaletlerde *Hellenistik* bir monark gibi davranmıştır. Çünkü Hadrianus’un *Yunan hayranlığı* bu eyaletlerde farklı bir kişiliğe bürünmesine neden olmuştur. İlion’da Aeneas’ın ve Hektor’un mezarlarını yeniletirken, Melissa’da Alkibiades’e bir heykelle saygısını sunarken, Yunanistan’da Miltiades ve Epameinondas’ı yüceltirken, Pelisium’da Pompeius’u unutmamış ve “...mabetleri dolup taşan biri için garip bir tapınaksızlık...” diyerek büyük komutanın şanına yaraşır bir mezar yaptırmıştır.¹⁷ Hadrianus bununla da yetinmemiş, Trapezus’ta

⁸ SHA, *Hadrianus*, X, 2-3

⁹ Dio, LXIX, 9, 6

¹⁰ SHA, *Hadrianus*, X, 7

¹¹ SHA, *Hadrianus*, XI, 2, XII, 6

¹² SHA, *Hadrianus*, XII, 2-5

¹³ Danziger-Purcell 2006, s. 129

¹⁴ SHA, *Hadrianus*, XVII, 8

¹⁵ SHA, *Hadrianus*, XIII, 3

¹⁶ Dio, LXIX, 4

¹⁷ SHA, *Hadrianus*, XIV, 4; Dio, LXIX, 11, 1

Ksenophon gibi davranmış ve Ksenophon'un on binleri Trapezus'a getirdiği yerde durup onun baktığı yerden denize bakarak Ksenophon gibi davranmıştır.¹⁸

Bütün bunların yanında Hadrianus'u ilk seyahatine yönelten saik, sınırların güvenliği ve askeri düzenlemeler iken, ikinci seyahatine çıkararak etmenler ise eyaletleri, kentleri, insanları tanıma arzusundan kaynaklanmaktadır. Yıkılmış, harabeye dönmüş yerleri yeniden inşa ederek, olmayanlara tiyatrolar, agoralar, kent duvarları inşa ederek, su getirerek, hamam başlıyarak, tapınaklar dikerek maddi manevi yardım ederek gittiği her yerde "...insan soyuna refah ve neşe veren biri olarak..." karşılanmış ve saygı görmüştür.¹⁹ Weber'in *The Cambridge Ancient History* serisinin 1936 baskısında Hadrianus'un seyahatleri için kullandığı ifade tam olarak Hadrianus'un seyahatlerinin nedenini işaret etmektedir. "O seyahatlerinde insanlara kendini sadece bir hükümdar olarak göstermedi, varlığı ve icraatlarıyla insanların coşkusunu ve kalplerini kazanmayı istedi..."²⁰ Kaynaklar onun gezileri sırasında eyaletlerin *valilerini* ve *procuratorleri* yanlış uygulamaları sebebiyle cezalandırarak gönüllere girmeyi başardığından bahsetmektedir.²¹ Filozoflarla tartışmalara katılmış, öğretmenleri denetlemiş ve mesleklerinde yetersiz olanları geçinmesi için bir miktar para vererek meslekten uzaklaştırmıştır.²²

Antik kaynaklar, Hadrianus'un insanların her türlü ihtiyaçları ile ilgilendiğinden bahsetmektedir. Dio'nun aktardığı bir olay Hadrianus'un tutumunu bizlere göstermektedir. Bir yolculuğu sırasında kadının biri Hadrianus'un yolunu kesmiş ve derdini anlatmaya çalışmıştır. Ancak imparator vaktim yok diyerek oradan uzaklaşmak isteyince kadın arkasından bağıarak "o halde imparator olmayı bırak" deyince geri dönmüş ve kadının derdini dinlemiştir.²³ Spartianus, Hadrianus'u herhangi bir imparatorla kıyaslayarak şunu ifade etmiştir. "Bu kadar çok sayıda memleketi böylesine hızlı bir şekilde herhangi bir imparator zor dolaşmıştır..."²⁴ İmparator, gittiği yerlerde büyük bir cömertlik abidesi olarak algılanmış ve kentler tarafından *kurucu*, *kurtarıcı*, *euergetes* (*hayırsever*), *tanrı* olarak saygı görmüştür. Yukarıda da belirtildiği gibi bu saygının sebebini imparatorun halkına karşı gösterdiği cömertlikte aramak gerekir. Selefî Traianus'un yanında yetişmiş olmasına rağmen onun tam zıttı bir imparator olmayı başarmıştır. Traianus, Roma İmparatorluğu'nun sınırlarını ulaşılabilecek en uzak alana taşımıştır.²⁵ Ancak Hadrianus Roma'nın gücünü yönetebileceği sınırlar içinde cömertliği ile halkına göstermiştir. Halefî Antoninus Pius Roma'dan sadece bir kez memleketi Campania'ya gitmek için çıkmıştır. Pius, Hadrianus'un eyaletlerde ve kentlerde meydana getirdiği değişimin, huzurun ve refahın etkilerini görmüştür.

3. Hadrianus'un Anadolu Seyahatlerinin Güzergahu

Hadrianus'un her şeyi yerinde görme, merak etme, düzenleme ve kontrol etme isteğine obsesif derecede takıntılı biri olduğu kendisi hakkında yazılan tüm eserlerde altı çizilerek belirtilmiştir. Bu merak 20 yıl 11 ay süren iktidarının yarısından çoğunu eyaletlerde geçirmesine neden olmuştur. Başkent Roma'da geçirdiği zaman, kısa aralıklarla MS 118 yazından 121 yılı baharına, 125 yılının ortasından 128 yılının ortasına ve 5 Mayıs 134'ten

¹⁸ Arrianus, *Periplos*, I, 1; Gregorovius 1898, s. 47

¹⁹ Magie 1950, s. 617

²⁰ Weber 1936, s. 319

²¹ SHA, *Hadrianus*, XIII, 10

²² SHA, *Hadrianus*, XVI, 11

²³ Dio, LXIX, 6, 3

²⁴ SHA, *Hadrianus*, XIII, 5

²⁵ Eutropius, VIII, 3

öldüğü 10 Temmuz 138 yılına kadar yaklaşık dokuz buçuk yıl ile sınırlıdır.²⁶ Geri kalan on bir yıl başkent Roma'dan uzakta, eyaletlerde geçmiştir. Bu on bir yıllık süre, imparatorluğu daha güvenli bir yer haline getirmek, ülkeleri, eyaletleri ve kentleri güzelleştirmek ve düzene sokmak için harcanmıştır.

Hadrianus, hiçbir Roma imparatorunun yapamadığını merakı ve enerjisi sayesinde gerçekleştirmiştir. Bununla birlikte onun gezilerinin güzergahını antik kaynakların yeterli bilgi vermemesi sebebiyle ortaya koyma zorluğu vardır. Ne zaman nerede, hangi kentten diğerine geçti, gittiği yolun güzergahı neydi gibi sorular ne yazık ki kolayca cevaplanamamaktadır. Ancak yine de kentlerde meydana getirdiği değişim, onu onurlandırmak için dikilen yazıtlar ve sikkeler ışığında silik bir tablo ortaya konabilmektedir. Bu bağlamda çalışmamızın amacını oluşturan imparatorun Anadolu'daki varlığının yol güzergahını kısmen ortaya koyabilmekteyiz.

Hadrianus, 11 Ağustos 117'de orduları tarafından imparator ilan edildiğinde valisi olduğu Syria Eyaleti'nin metropolisi Antiokheia'da bulunmaktaydı. Traianus ile birlikte Parth seferi için buraya gelmişti ve Syria'da konuşlandırılmış orduları idare etmekteydi. İmparator ilan edildiğinde Parthlar ile savaş durumuna son vermek için bir süre daha burada kaldı. Daha sonra Traianus'un Armenia'ya vali olarak atadığı Catilius Severus'u Syria valisi atayarak Dacia ve Moesia sınırlarına gitmek için Antiokheia'dan ayrıldı.²⁷ Bu tarihten başlamak üzere Hadrianus Anadolu'da dört kez bulundu. Bunlardan birincisi Kilikia'dan Dacia'ya kadar uzanan ve MS 117 yılının sonbaharı ve kışını geçirdiği yolculuğudur. Diğer üçü ise çıkmış olduğu iki büyük gezi programındaki bulunmalarıdır. İlk gezi programında bir kez, ikinci gezi programında iki kez, toplamda dört kez Anadolu'ya gelmiştir.

4. I. Seyahatinin Güzergahı

İmparator Hadrianus, Anadolu'daki ilk seyahatinin yolculuğuna Antiokheia'dan Kilikia'nın en önemli kentlerinden olan Tarsos'a (Tarsus) giderek başlamıştır. Hadrianus ve kendisiyle seyahat edenler 12 Ekim'de Tarsos'a vardılar. Yolculuğun istikameti *Via Tauri*²⁸ üzerinden Kilikia Kapılarına, kuzeye doğru idi. Yazıtlar, Tarsos'tan yola çıktıktan bir gün sonra, 13 Ekim'de Mopsukrene'ye varıldığını ortaya koymaktadır.²⁹ Bugün yeri bilinmeyen Mopsukrene, Ramsay'e göre Tarsos Tyana (Kemerhisar) yolu üzerinde idi ve Tarsos'a mesafesi 12 mil idi.³⁰ Mopsukrene'den sonra 14 Ekim'de Panhormus, 15 Ekim'de Aquae Calidae ve 16 Ekim'de Tyana'ya ulaşılmıştı. Bir gün sonra Andabalis'e (Yeniköy) varıldı.³¹ Hadrianus, Kasım ayının ilk haftasında Ankyra'da (Ankara) idi. Ancak Tyana'dan Ankyra'ya Mazaka-Kaisareia (Kayseri) üzerinden mi yoksa Hristiyanlık döneminde ünlenecek *Hacı Yolu*'ndan mı geldiği kesin değildir. Magie, Komana halkı ve meclisinin MS 120/1'de Hadrianus'u onurlandıran bir heykel dikmesini imparatorun kenti ziyareti sebebiyle olabileceğini ileri sürmektedir.³² Bu sav kabul edildiği takdirde imparatorun Tyana'dan kuzey doğuya döndüğü, Ankyra'ya Kaisareia üzerinden geldiği sonucu ortaya çıkar. Ankyra'ya geldiğinde Galatia Eyaleti'nin metropolisi Ankyra'da yeni imparator şanına yakışır bir şekilde karşılandı. İmparatorluk kültürünün yüksek rahibi olan Latinus Aleksander

²⁶ Halfmann 1986, s. 190-3; Birley 2003, s. 429-32

²⁷ SHA, *Hadrianus*, V, 10, VI, 6

²⁸ French 2016, s. 18; Çalışmamızda imparatorun gezi güzergâhı oluşturulurken French tarafından esas alınan eskiçağ kaynakları, kilise listeleri, mil taşları gibi argümanlarla oluşturulan Roma yol teşkilatı esas alınmıştır.

²⁹ Weber 1907, s. 57-8; Halfmann 1986, s. 190; Birley, 2003, s. 429; Ramsay 1961, s. 428

³⁰ Ramsay 1961, s. 69, 428

³¹ Ramsay 1961, s. 60; Halfmann 1986, s. 190

³² Magie 1950, s. 1430 dn 3; Weber 1907, s. 59

isimli yerel bir aristokrat, imparatorun kentlerini ziyaretinden dolayı halka para dağıtmıştı.³³ Ankyralı aristokrat Aleksander, üç yıl önce aynı yoldan doğuya giden ve şimdi Hadrianus'un idaresi altında geri dönen ordu için tüm yıl boyunca kendi kaynaklarıyla yağ temin etmiştir.³⁴ İmparator bu cömertlik karşısında memnun olmuşa benziyor. Çünkü daha sonra burada Dionysos onuruna *Mistik Oyunlar* (Agon Mystikon) tertip etmesine müsaade etmiş ve gezici Dionysos sanatçıları tarafından *Neos Dionysos* (Yeni Dionysos) olarak onurlandırılmıştır. Hadrianus'un Ankyra'ya bu ziyaretinden başka tekrar gelip gelmediği bilinmemektedir.³⁵

Anadolu kentleri Hadrianus'u bu ilk gezisi sırasında onurlandırılmaya başladılar. Bunlardan ilki 11 Kasım 117'de Iuliopolis (Çayırhan) kentinde gerçekleşti. *Pergamon Gençler Cemiyeti*'nin imparatoru onurlandırmak için onu ziyaret etmesi bir yazıtta kaydedildi. Yazıt, bu ziyaretin 11 Kasım 117'de gerçekleştirdiğini doğrulamaktadır.³⁶ İmparator kışı Nikomedia (İzmit) veya Byzantion'da (Eski İstanbul) geçirdi. Iuliopolis'ten Nikomedia'ya ya kuzey yolu kullanılarak Bithynion-Klaudiopolis (Bolu), Prusias ad Hypium (Konuralp) üzerinden ulaşıldı, ya da hacı yolu kullanılarak Nikaia (İznik) üzerinden Nikomedia'ya varıldı. Hadrianus, bu iki yol seçeneğinden birini kullanmıştır. Ne yazık ki elimizdeki veriler bu yolun hangisi olduğu konusunda suskundur. Yine aynı şekilde kaynaklar vasıtasıyla Hadrianus'a rastladığımız ilk yer MS 118'de Dacia'dır.³⁷

5. II. Seyahatinin Güzergahu

İmparator Hadrianus ilk büyük gezi programına 21 Nisan 121 yılındaki Roma'da *Paralia Festivali*'ni kutladıktan sonra başlamıştır. İmparator, Roma'nın Ostia Limanı'ndan Massilia'ya ve Gallia içlerine, oradan Germania Superior, Raetia ve Noricum geçmiştir.³⁸ Burada kentleri dolaşmış, lejyonları teftiş etmiştir.³⁹ Hadrianus, Germania Inferior'da işleri yoluna koyunca kaynaklarda Britannia'da karşımıza çıkmaktadır.⁴⁰ MS 122'de Britannia'da sınır düzenleme işleri ile meşgul olmuştur. Bugün hala bazı bölümleri ayakta olan büyük Hadrianus duvarının inşaatına bu zamanda başlanmıştır. Spartianus, Hadrianus'un Britannia'daki işleri yoluna koyup Galia'ya geçtiği bilgisini vermektedir.⁴¹ Gallia'da Nemausum kentinde Traianus'un eşi Plotina onuruna bir bazilika inşa ettirmiştir. Nemausum'dan Hispania Tarraco'ya geçmiş, kışı burada geçirmiştir. Burada bir dizi imar faaliyeti gerçekleştirdiği bilgisi kaynaklar tarafından verilmektedir.⁴²

Filolojik ve nümismatik kaynaklar Hadrianus'u, MS 123'te Hispania'dan deniz yoluyla Mauretania Tingitana'ya geçtiği ve burada bir isyanı bastırdığı bilgisini vermektedir.⁴³ Yolculuğunun bundan sonraki güzergahı kaynaklarda boşluk olması sebebiyle Antiokheia'ya kadar takip edilememektedir. Ancak Creta ve Kypros adalarına uğramış olma ihtimali yüksektir.⁴⁴ Hadrianus, Mauretania'dan sonra Antiokheia'da karşımıza çıkar.⁴⁵ 23

³³ Kaya-Özcan 2016, s. 496

³⁴ Mitchell 1993, I, s. 132

³⁵ Vennig 2011, s. 517; Birley 1998, s. 83; Mitchell 2011, s. 53

³⁶ Smallwood 1966, no 61; Magie 1950, s. 612; Birley 2003, s. 429

³⁷ SHA, *Hadrianus*, VI, 6, 8; Halfmann 1986, s. 190

³⁸ SHA, *Hadrianus*, X, 1,2; Halfmann 2003, s. 190, Birley 1998, s. 113; RIC II, no 884-5, 904, ADVENTVI AVG GALLIAE; ADVENTVI AVG NORICI

³⁹ SHA, *Hadrianus*, X, 2

⁴⁰ SHA, *Hadrianus*, XI, 2; RIC II, no 882, 912, 913, ADVENTVI AVD BRITANNIAE

⁴¹ SHA, *Hadrianus*, XII, 1

⁴² SHA, *Hadrianus*, XII, 2-5; RIC II, no 886, ADVENTVI AVG HISPANIAE

⁴³ SHA, *Hadrianus*, XII, 7; RIC II, no 897, 924, ADVENTVI AVG MAVRETANIAE; EXERCITVS MAVRETANICVS

⁴⁴ Birley 2003, s. 430 dn 22

Haziran 123 yılında Antiokheia’da bir dizi inşa faaliyetini yürütmüş ve bir festival ihdas etmiştir. Buradan kuzeye, Kappadokia sınırına doğru hareket etmiştir. Spartianus’un bildirdiğine göre MS 123’te Parthlar ile Romalılar arasında patlak üzere olan savaş imparatorun bir konuşmasıyla yatışmıştır.⁴⁶ Bu bilgiden hareketle, anlaşıldığı kadarıyla imparatorun seyahati Euphrates Nehri (Fırat Nehri) boyunca kuzeye doğru devam etmiştir. İmparatorun seyahat güzergahının bu kısmında da maalesef boşluklar bulunmaktadır. Eğer bu seyahatinde Antiokheia’dan yola çıkıp Kappadokia sınırında konuşlandırılmış birlikleri teftiş etmişse imparatorun en azından Zeugma (Belkız Köyü), Samosata (Samsat), Melitene (Eski Malatya) ve Satala (Sadak) gibi kentleri ziyaret etmesini zorunlu kılar. Bu kentler, Hadrianus dönemi Anadolu’sunda askeri birliklerin konuşlandırıldığı yerlerdir. Ancak genel kabul onun sadece Melitene ve Satala’yı ziyaret ettiği yönündedir.⁴⁷ Hadrianus, Melitene üzerinden Satala’ya geçmişse *Itinerarium Antoniniye* göre ya Sebastia (Sivas), Nikopolis (Yeşilyayla), Satala güzergahını seçmiş ya da Melitene’den Euphrates boyunca kuzeye Zimara (Bağlıca Yakınları), Araurakos (Erzincan Yakınları), Satala yolunu kullanmış olmalıdır.⁴⁸ Bu iki sava ilave olarak Arrianus’un ortaya koyduğu imparatorun Trapezus’ta bulunması belirsizliği daha da arttırmaktadır. Ancak modern kaynaklar imparatorun Sebastia (Sivas) ve Neokaesaria’dan (Niksar) Lykos vadisinden batıya Amaseia’ya (Amasya) doğru gittiğini ileri sürmektedir.⁴⁹ Eğer bu sav kabul edilirse Hadrianus Melitene’den Sebastia’ya, oradan kuzeye Sebastopolis (Sulusaray), Zela (Zile), Amaseia’ya geçmiş olmalıdır. Daha sonra Lykos vadisinden (Kelkit Irmağı) doğuya doğru Neokaesaria, Nikopolis, Satala güzergahını kullanmış olmalıdır. Satala’dan kuzeye Zigana geçidini aşarak Trapezus’a inmiş olmalıdır. Zira onun Trapezus’ta Ksenophon’un durduğu yerden denizi seyrettiği bilgisi bize Arrianus tarafından verilmektedir.⁵⁰ Ksenophon, “*Onbinlerin Dönüşü*” isimli eserinde askerlerini Zigana Geçidi üzerinden Trapezus’a indirmiştir. Belki de Arrianus, Ksenophon-Hadrianus benzetmesinde bulunurken bu güzergâh bilgisine de imada bulunur. Ancak kaynakların yeterli bilgi vermemesi sebebiyle imparatorun yolculuğunun bu kısmı tahminler aracılığı ile oluşturulabilmektedir. Bununla birlikte Magie, Nikapolis, Neokaesaria ve Amaseia kentlerinin Hadriane ismini almasını imparatorun bu kentlere yaptığı ziyaret ile ilişkilendirmektedir. Ancak yazar bu ziyareti MS 129 yılına koymaktadır.⁵¹

İmparator Hadrianus’un Trapezus’taki varlığını MS 130/1- 136/7 arasında Kappadokia valiliği yapmış arkadaşı Arrianus ortaya koymaktadır. İmparator burada bir limanın yapımı ve bazı tapınakların onarımı ve inşasını başlatmıştır.⁵² Hadrianus, Trapezus’tan deniz yoluyla batıya hareket etmiştir. Bu deniz yolculuğu sırasında Amisos (Samsun), Sinope (Sinop), Amastris (Amasra) ve Heraklea Pontika (Karadeniz Ereğlisi) kentlerini ziyaret etmiş olma ihtimali vardır. Nitekim bu kentler Bithynia Pontos Eyaleti’nin hem en eski hem de en büyük kentleridir. Heraklea Pontika’nın Hadrianus onuruna bir festival ihdas etmesi imparatorun bu kenti de ziyaret ettiğinin göstergesidir.⁵³ İmparator, buradan güneye Bithynia’nın metropolisi Nikomedia’ya (İzmit) geçmiştir. MS 120 yılı dolaylarında meydana gelen depremin açtığı yaraları sarmak için Nikomedia, Nikaia (İznik), Prusias ad Mare (Kios-Gemlik), Kyzikos (Balkız/Erdek), Bithynion-Klaudiopolis (Bolu),

⁴⁵ Malalas, XI, 14; RIC II, no 931-7, EXERCITVS SYRIACVS

⁴⁶ SHA, *Hadrianus*, XII, 8

⁴⁷ Halfmann 1986, s. 190, 198; Birley 1998, s. 154

⁴⁸ French 2016, s. 13

⁴⁹ Birley 1998, s. 429-430

⁵⁰ Arrianus, *Peripulos*, I, 1

⁵¹ Magie 1950, s. 622, 1484 dn 46

⁵² Arrianus, *Peripulos*, I, 1-4

⁵³ Birley 1998, s. 157

Prusias Ad Hypium (Konuralp) Kaisareis Proseilemmenetai⁵⁴ gibi kentleri ziyaret ettiği antik kaynaklar ve yazıtlar tarafından doğrulanmaktadır. Ancak ziyaret güzergahı kesin değildir.⁵⁵ Birley, MS 123 sonbaharında Hadrianus'un Bithynion-Klaudiopolis'e gelmiş olabileceğini, kışı Nikomedia'da geçirdikten sonra sırasıyla Nikaia, Kios, Apameia Myrleia'ya (Mudanya) uğradığını belirtmektedir. Birley, Hadrianus'un tahta çıktığında yanında olan ve ona destek veren MS 120 yılı *consulü* Catilius Severus'un memleketi olması sebebiyle Apameia Myrlea'nın ziyaret güzergahına konması gerektiğini belirtmektedir.⁵⁶

İmparator Hadrianus, MS 124 yılının başında Thrakia'ya geçmiştir. Perinthos (Marmara Ereğlisi) kenti meclisi ve halkının MS 125/126 yılında imparatoru onurlandıran bir yazıt dikmesi Hadrianus'un kenti ziyareti ile alakalı olmalıdır.⁵⁷ Bunun yanında Thrakia'da Hadrianopolis (Edirne) isimli yeni bir kent kurulmuştur.⁵⁸ İmparatorun Thrakia'daki güzergahı kaynakların suskunluğu sebebiyle belirsizdir.

Hadrianus'un Thrakia'dan Asia Eyaleti'ne geçtiği bilinmektedir. Asia Eyaleti, kültürel anlamda diğer Roma eyaletlerinden daha ileri olduğu için epigrafik ve arkeolojik veriler sebebiyle imparatorun buradaki varlığı diğer batı eyaletlerine nazaran daha kolay takip edilebilmektedir. Ancak yine de karşımıza bazı sorunlar çıkmaktadır. Asia Eyaleti 500'e yakın kenti ile oldukça büyük ve yerleşim olarak kalabalık bir yerdir. Sorun, imparatorun gezilerinin sırasını ve bazı kentler için seyahat güzergahını tespit edebilmektir.

İlk gezi programında imparatorun Thrakia'dan MS 124'ün ilkbaharında önemli kentlerden olan Kyzikos'a geçtiği görülmektedir.⁵⁹ Zira Hadrianus'un Kyzikos'taki varlığı arkeolojik ve filolojik belgelerle doğrulanabilmektedir.⁶⁰ Burada bir müddet kalmış ve Kyzikos halkının cömertliği ile gönlünü kazanmıştır. Hadrianus, depremin zarar verdiği Miletopolis (Melde Bayırı) ve Apollonia'ya (Uluabat) bu sürede uğramış olmalıdır. Daha sonra batıya Parion (Kemer), Ilion'a (Hisarlık) ve Aleksandria Troas'a (Eski İstanbul) doğru gitmiştir.⁶¹ Aleksandria Troas, İda Dağlarının (Kaz Dağları) batısında Ege denizi kıyısında eski bir yerleşmedir. İmparatorun buradaki varlığı arkeolojik verilerle kanıtlanmıştır.⁶² Hadrianus'un bulunduğu lokasyon sebebiyle güneye Assos'a (Behramkale) ve Adremyttion'a (Edremit) inmiş olması gerekir. Burada modern kaynaklar tarafından iki farklı güzergâh çıkarılmaktadır. Halfmann, imparatoru doğrudan Pergamon'a (Bergama) götürür. Daha sonra Kaikos ovası (Bakırçay) boyunca ilerletip daha sonra Hadrianoutherai'ye (Balıkesir) getirir.⁶³ Ancak burada bir sorun karşımıza çıkmaktadır. Hadrianoutherai, Kyzikos Pergamon yolu üzerindedir ve günümüz araştırmacıları onu bugünkü modern Balıkesir civarına konumlandırmaktadır. Hadrianoutherai tekrar geri dönmek için oldukça uzaktır. Bununla birlikte Birley, Hadrianus'u Adremyttion'dan batıya Appia Ovası'na (Balıkesir Ovası) doğru götürür.⁶⁴ Bölgenin coğrafyası ve bulunan epigrafik malzeme bu görüşü daha tutarlı

⁵⁴ Hadrianus'un gezileri sırasında *Kaisareis Proseilemmenetai*yi ziyaret etmiş ve bölgeyi Hadrianopolis olarak tekrar organize etmiştir.

⁵⁵ Halfmann 1986, s. 190-1; Birley 1998, s. 157, RIC II, no 881, 947; ADVENTVI AVG BITHYNIAE; RESTITVTORI BITHYNIAE

⁵⁶ Birley 1998, s. 158

⁵⁷ Sayar 1998, no 8, s. 194

⁵⁸ Birley 1998, s. 161

⁵⁹ RIC II, no 880, ADVENTVI AVG ASIAE

⁶⁰ Malalas, XI, 16;

⁶¹ Birley 1998, s. 164; Halfmann 1986, s. 191

⁶² IK53, T124

⁶³ Halfmann 1998, s. 191, 199

⁶⁴ Birley, 1998, s. 166

kılmaktadır. Zira Hadrianus'un bölgede avlanıp Hadrianoutherai kentini kurduğu bilgisi antik kaynaklar tarafından verilmektedir.⁶⁵ Hadrianoutherai'den sonra güneye Kaikos vadisine doğru ilerlenip burada da Stratonikeia (Siledik/Eskihisar) kenti kurulmuştur. İmparatorun bu dönemde Pergamon'a gittiğine dair elimizde bir veri bulunmamaktadır. Ancak uzun yıllar Attaloslara başkentlik ve Roma'nın ilk eyaleti Asia'ya merkezlik yapmış olan bu eski ve güzel kente gitmemesi için bir neden gözükmemektedir.

Pergamon'dan tekrar Kaikos vadisinin batısına ilerlenmiş olmalıdır. Apollonia (Yenice yak.), Germe (Kurşunlu), Nakrasa (İlyaslar), Thyateira (Akhisar), Saittai (Sidas Kale), Sardeis (Sart) bu güzergahta bulunan önemli kentlerdir.⁶⁶ Thyateira, imparatorun kentlerini ziyareti sebebiyle hem bir kamu binasına hem de daha önceden var olan bir festivale onun adını vermiştir.⁶⁷ Sardeis'ten sonra Tmolos Dağı (Bozdağlar) eteklerinde bir dizi kenti daha ziyaret edip tekrar güney batıya dönmüş ve Smyrna'ya (İzmir) varılmıştır.⁶⁸ Smyrna *neokoros* unvanını ve imparatorun yardımlarını bu dönemde almıştır.⁶⁹ Hadrianus, Smyrna'dan deniz yoluyla önce Erythrai'ye (İldırı), son olarak da Ephesos'a (Selçuk) geçmiştir. Smyrna ile Erythrai arasında Klozemenai'ye (Urla) uğramış olma ihtimali bulunmaktadır. Erythrai'de *Hadrianeia Epibateria* isimli bir festival ihdas edilmiş, imparator kente çeşitli ihsanlarda bulunmuştur.⁷⁰ Erythrai'den sonra Kios Adası da (Kos Adası) konumu gereği imparatorun seyahat programına kattığı yerlerden biri olmalıdır. Buradan ayrılıp Ephesos'a giderken Teos (Sığacık), Klaros ve Notion'a (Ahmetbeyli) uğramış olma ihtimali bulunmaktadır. Keza Hadrianus'un Panhellen birliğini vücuda getirirken, Anadolu'daki en eski Yunan yerleşmelerine sırtını dönmesi düşünülemez. Hadrianus, 29 Ağustos 124 tarihinde Ephesos'ta karşımıza çıkar. İmparatorun Ephesos'ta bir dizi faaliyeti yazıtlar aracılığı ile bilinmektedir.⁷¹ İmparatorun Ephesos'ta kaldığı bu süre içinde herhangi bir kenti ziyaret ettiğine dair bilgi yoktur. Ancak bu ziyaretlerin gerçekleşmemesi için bir neden de yoktur. Spartianus, Hadrianus'un Asia'dan sonra Akhaia adalarına doğru yola çıktığı bilgisini verir. Rhodos imparatorun ilk uğrak yeri olmuştur.⁷²

6. III. Seyahatinin Güzergahı

Hadrianus'un ikinci büyük gezi programı MS 128'de Roma'dan başlamıştır. İmparator, önce Sicilia'ya, daha sonra Afrika ve Mauretania'ya gitmiştir. Mauretania'dan tekrar Roma'ya dönmüş ve Roma'dan Atina'ya geçmiştir.⁷³ Hadrianus, Eylül 128 ile Mart 129 arasında Atina'dadır. Kaynakların belirttiği *Eleusis Mysterlerine* girmesi bu dönemde gerçekleşmiştir.⁷⁴ Hadrianus, Eleusis'ten deniz yoluyla Ephesos'a gelmiştir. Ephesos boulesi ve halkı imparatoru *olympios* olarak onurlandıran yazıtlar dikmiştir.⁷⁵ Ephesos ikinci neokorosluğunu bu dönemde almıştır.⁷⁶ Hadrianus, Karia ve Phrygia kentlerine bu gezisinde ziyaretler gerçekleştirmiştir. Gezi güzergahı ne yazık ki açık değildir. Hadrianus, 27 Haziran

⁶⁵ SHA, *Hadrianus*, XX, 13; Dio, LXIX, 10, 2

⁶⁶ Magie 1950, s. 616

⁶⁷ IGR IV, no 1290; Magie 1950, s. 616; Birley 1998, s. 168; Kaya ve Özcan 2016, s. 501

⁶⁸ Birley 2003, s. 430 dn 25-8

⁶⁹ IGR IV, no 1431

⁷⁰ IGR IV, no 1542; Magie 1950, s. 616; Birley 1998, s. 168; Kaya ve Özcan 2016, s. 501

⁷¹ Mitchell 1990, s. 183

⁷² SHA, *Hadrianus*, XIII, 1

⁷³ SHA, *Hadrianus*, XIII, 6; Halfmann 1986, s. 192; Birley 2003, s. 431

⁷⁴ Hieronymus, *Chronicon*, 226. Olimpiyat, 9a,

⁷⁵ CIG, 2963

⁷⁶ Burrell 2004, s. 66 vd.

129 tarihinde Laodikeia'da (Goncalı) karşımıza çıkmaktadır.⁷⁷ Meandros Vadisindeki Nysa (Sultanhisar), Aphrodisias (Geyre), Attouda (Hisarköy), Kolossai (Honaz) gibi kentler bu zamanda ziyaret edilmiştir. Zira bölge kentlerinin Hadrianus'u *olympios* olarak onurlandırmaları imparatorun ziyareti ile alakalı olmalıdır.⁷⁸ Hierapolis (Pamukkale), Aizanoi (Çavdarhisar) ve Apameia (Dinar) ziyaret güzergahındaki diğer kentlerdir. Kaynaklar, imparatoru 23 Temmuz 129'da Apameia'da karşımıza çıkarmaktadır.⁷⁹ Apameia'dan sonraki güzergâh güney batı yönündedir. Hadrianus, bugün yeri bilinmeyen Melissa kentinde Alkibiades'e bir anıt mezar yaptırarak bir heykel diktirmiştir.⁸⁰ Bu dönemde Pisidia ve Pamphylia bölgelerinde bir dizi faaliyette bulunmuştur. Bu faaliyetlerinden biri bugün Burdur ilinde bulunan Hadrianopolis (Gavurören) kentini kurmasıdır.⁸¹ Hadrianus ve beraberindekiler, Sultan Dağları'nın kuzeyinden İkonion'a (Konya) geçmiştir. Sultan Dağları'nın kuzeyinde bir başka Hadrianopolis kentini kurmuştur.⁸² Daha sonra İkonion'a geçmiş ve İkonion'a koloni statüsü vermiştir.⁸³ Hadrianus, İkonion'dan doğuya, Kappadokia sınırına doğru yolculuk etmiş ve sınırda bir dizi askeri düzenleme gerçekleştirmiştir.⁸⁴ Parth kralı ve bölgedeki diğer krallar ile görüşmüştür. Kappadokia'dan Antiokheia'ya gelmiş, buradan Palmyra üzerinden Aleksandria'ya (İskenderiye) geçmiştir. MS 130'da Nil Nehri'nde gerçekleşen bir tekne gezisinde gözdesi Antinous'un ölmesi sonucunda Mısır'da kentler ve tapınaklar kurmuştur.

7. IV. Seyahatinin Güzergahı

Hadrianus'un Anadolu'ya yapacağı dördüncü seyahatinin güzergahı MS 131'de Aleksandria'dan başlamıştır. Dio, bu dönemde Yahudilerin huzursuzluklarının arttığını ancak imparatorun yakınlarda olması sebebiyle isyan etmeye cesaret edemediklerini belirtmektedir.⁸⁵ İmparatorun sonraki güzergahı Kilikia kentleridir.⁸⁶ Kilikia kentlerinin çoğu imparatoru onurlandıran yazıtlar diktiler. Kentlerden bir kısmı *Hadriane* ismini kentlerinin adına eklediler.⁸⁷ Aynı şekilde eyaletin en büyük kentlerinden Tarsos'ta bir imparator kültü ve tapınağı kuruldu. Kilikia Koinon'u ilk defa bu zamanda oluşturuldu ve bir Antinous kültü ihdas edildi.⁸⁸

Hadrianus Kilikia'dan deniz yoluyla Lykia-Pamphylia Eyaleti'ne geldi. İmparator, eyaletin kuzeyini bir önceki gezisinde ziyaret etmiştir. Yazıtlardan bu seyahatinde Side (Selimiye), Aspendos (Belkıs), Perge (Aksu) ve Attaleia'yı (Antalya) ziyaret ettiğini öğreniyoruz.⁸⁹ Hadrianus'un Attaleia'dan sonra sahilten kuzeye gidip gitmediğini bilmiyoruz. Eğer gitmişse Termessos (Güllük Dağ) gibi kentleri bu dönemde ziyaret etmiş olabilir. Ziyaret eğer MS 129'da gerçekleşmiş ise imparatorun bir önceki seyahatte Pamphylia'nın güneyine kadar indiğini söyleyebiliriz. Pamphylia'dan sonra deniz yoluyla Phaselis (Tekirova), Myra (Demre), Patara'ya (Gelemiş) uğramıştır.⁹⁰ Yol güzergahındaki Ksanthos

⁷⁷ Birley 1998, s. 222

⁷⁸ Magie 1950, s. 1478-9 dn 28, RIC II, no 905; ADVENTVI AVG PHRYGIAE

⁷⁹ Halfmann 1986, s. 193, Birley 2003, s. 431 dn 45

⁸⁰ Athenaeus, XIII, 574f

⁸¹ Bean 1959, s. 108

⁸² Magie, s. 622, 1484 dn 47

⁸³ Magie 1950, s. 622; Mitchell 1979, s. 414

⁸⁴ SHA, *Hadrianus*, XIII, 7-10

⁸⁵ Dio, LXIX, 12, 2; Halfmann 1986, s. 194

⁸⁶ RIC II, no 883, ADVENTVI AVG CILICIAE

⁸⁷ Le Glay, s. 358-9

⁸⁸ Birley 1998, s. 260

⁸⁹ Önen 2013, s. 97-98

⁹⁰ Halfmann 1986, s. 194, Birley 1998, s. 261

(Kınık), Telmessos (Fethiye), Knidos (Datça) ve Iasos'a (Kıyıkışlacık) (ve belki Halikarnasos'a) uğradığı kesin değildir. Ancak MS II. yüzyılda oldukça önemli olan bu kentleri ziyaret güzergahına almış olması muhtemeldir.

Hadrianus'un Lykia-Pamphylia'dan sonra varış noktası Ephesos'tur. İmparatorun Ephesos'taki varlığı antik kaynaklar tarafından doğrulanmış değildir. Ancak kentte ele geçen yazıtlar ve sikkeler bize Hadrianus'un kenti üçüncü defa ziyaret ettiğini göstermektedir. Birley, Ephesos'ta Antinous'un Androklos ile özdeşleştirilmesini bu savını güçlendirmek için kullanmaktadır.⁹¹ Ayrıca Hadrianus kendisine adanan tapınağın tamamlanması işleri ile de ilgilenmiş olmalıdır.⁹² İmparator, Ephesos'tan sonra Mysia'nın Abrettene ve Olympene bölgelerinde karşımıza çıkmaktadır. Buraya geliş güzergahı ne yazık ki belirsizdir. Synaos (Şuhut) ve Ankyra (Boğazköy) kentlerinin kendisi adına sikke bastırması belki de güzergahın Phrygia'nın batısından olduğunu düşündürmektedir.⁹³ *Olympos Dağı*'nın (Uludağ) *Olympene* ve *Abrettene* bölgelerinde *Hadrianea* (Dursunbey) ve *Hadrianoi* (Orhaneli) adında iki kent kurmuştur.⁹⁴ Bithynia sınırında bazı kentleri ziyaret ettikten sonra son kez Kyzikos'a geçmiştir. Kendisini *olympios* olarak onurlandıran yazıtlar, *Hadrianea Festivali* ihdas edilmesi ve diğer ayrıcalıklar bu bilgiyi doğrulamaktadır.⁹⁵ Hadrianus, Kyzikos üzerinden deniz yoluyla Macedonia'ya, oradan Atina'ya geçmiştir.⁹⁶ Kaynaklar Hadrianus'un en geç 5 Mayıs 134 tarihinde Roma'da olduğunu ortaya koymaktadır.⁹⁷

6. Sonuç

Roma imparatorlarının on dördüncüsü olarak tahta çıkan imparator Hadrianus'u diğer Roma imparatorlarından ayıran en önemli özelliği eyaletlere yaptığı gezileridir. Bu gezilerinde lejyonları teftiş etmiş, görevlerini suiistimal eden *procurator*leri cezalandırmıştır. Hadrianus kendisinden önceki Roma imparatorlarının aksine imparatorluğu yönetebilmek için gezilere çıkmıştır. Hadrianus, bulunduğu yerlerde insanlara mutluluk ve refah getiren biri olarak kabul görmüştür.

Hadrianus'un ziyaretlerinde kentlere yaptığı yardımları, ihsanları, sebebiyle Anadolu MS II. yüzyılda büyük bir inşaat sahasına dönmüştür. Bu canlılığa neden olan etmen Hadrianus'un mimariye duyduğu ilgi olmakla birlikte Roma sınırlarında görülen istikrar ve barış ortamının getirmiş olduğu ticari canlılık da etkili olmuştur. Hadrianus, Yunanca konuşan doğu eyaletlerinde kentlere yaptığı yardımlar sebebiyle *ktistes* (kurucu), *soter* (kurtarıcı), *euergetes* (hayırsever) *sotera tes eikoumenes* (insanlık aleminin kurtarıcısı), *olympios* olarak kabul görmüştür. Hadrianus, pek çok kente tapınak, gymnasium, hamam, kent kapısı yaptırarak ve maddi yardımlar yaparak daha yaşadığı çağda beş iyi imparatorun biri olarak algılanmıştır. Hadrianus'un Anadolu ziyaretleri onun tarafından yaptırılan pek çok yapı aracılığı ile bugün bile görülebilmektedir. Bunun yanında Hadrianopolis adında kurduğu kentlerin bazıları bugün hala ayaktadır. Bunun en önemli örneği Edirne kentidir.

⁹¹ BMC Ionia, Ephesus, no 232; Birley 1998, s. 262

⁹² Birley 1998, s. 261-2, 350 dn 9

⁹³ RPC III, no 1602-1623

⁹⁴ Kaya-Özcan 2016, s. 500

⁹⁵ Birley 1998, s. 262

⁹⁶ Halfmann 1986, s. 194; RIC II, no 895; ADVENTVI AVG MACEDONIAE

⁹⁷ Birley 2003, s. 432

KAYNAKLAR

Antik Kaynaklar

Athenaeus, *Deipnosophistae*, (Tran. C.D. Yonge), Henry G. Bohn Publishing, London,

Augustus, *Res Gestae*, (Tanrısal Augustus'un Başarıları), (Çev. Turhan Kaçar), Şurada: Roma Dönemi'nde Ankyra, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 99-108

Cassius Dio Cocceianus, *Rhomaika*, (Roman History), (Ed. and Tran. E. Cary), London, (Loeb)

Eutropius, *Breviarum Historiae Romanae*, Roma Tarihinin Özeti, (Çev. Çiğdem Menzilioğlu), Kabalıcı Yayınları, İstanbul

Flavius Arrianus, *Arrianus'un Karadeniz Seyahati*, (*Arriani Periplus Ponti Euxini*), (Çev. Murat Arslan), İstanbul

Gaius Suetonius Tranquillus, *On İki Caesar'ın Yaşamı*, (Çev. Fafo Telatar, Gül Özaktürk), Ankara

Hieronymus, *Chronicon*, (http://www.tertullian.org/fathers/jerome_chronicle_03_part2.htm)

Ioannes Malalas, *Chronographia*, (The Chonicle of John Malalas), (Tran. Elizabeth Jeffreys, Michael Jeffreys and Roger Scott), Melbourne

Scriptores Historiae Augustae, (SHA), *Hadrianus*, (Çev. Recai Tekoğlu), İstanbul

Bibliyografya

Bean, G. E. 1959, "Notes and Inscriptions From Pisidia. Part I, *Anatolian Studies*, Vol. 9, 67-117

Birley, A. R. 1998, *Hadrian: The Restless Emperor*, London

Birley, A. R. 2003, "Hadrian's Travels", (Ed. De Blois, L.- Erdkamp, P.- Hekster, O.), *The Representation and Perception of Roman Imperial power: proceedings of the Third Workshop of the International Network Impact of Empire (Roman Empire, c. 200 BC- AD 476)*, J.C. Gieben, Amsterdam, 425-441

Burrell, B, 2004, *Neokoroi, Greek Cities and Roman Emperor*, Cincinnati Classical Studies, Brill, Leiden-Boston

CIG, *Corpus Inscriptionum Graecarum*,
<https://epigraphy.packhum.org/text/248490?hs=238-249>

Dangizer, D.- Purcell N. 2006, *Hadrian's Empire When Rome Ruled The World*, London

French, D.H. 2016, *Roman Roads and Milestones of Asia Minor*, Vol. 4 The Roads, British Institute at Ankara Electronic Monograph 10

Gregorovius, F. 1898, *The Emperor Hadrian, A Picture of the Graeco-Roman World in His*

Time, (Tran. Mary E. Robinson), London

Head, B.V. 1892, *BMC Ionia, A Catalogue of the Greek Coins in the British Museum, British Museum Catalogue of the Greek Coins of Ionia*, (BMC Ionia), London

Halfmann, H. 1986, *Itinera Principum: Geschichte und Typologie der Kaiserreisen im Römischen Reich*, Stuttgart

IGR, Cagnat, R. 1901-1927, *Inscriptiones graecae ad res romanas pertinentes*, Paris

Kaya, M. A. - Özcan, K. T. 2016, “Roma İmparatoru Hadrianus ve Anadolu: Geziler, Eyaletler ve Kentler” *Vir Doctus Anatolicus*, (Ed. B. Takmer, E. N. A. Arca, N. G. Özdi), İstanbul, 494-514

Le Glay, M. 1976, “Hadrien et l’Asklépieion de Pergame”, *Bulletin de Correspondence Hellénique*, Vol. 100, 347-372

Magie, D. 1950, *Roman Rule in Asia Minor to the End of Third Century after Christ I-II*, Princeton

Mattingly, H - Sydenham, E. 1926, *Roman Imperial Coinage Vol. II*, (RIC II), London

Mitchell, S. 1979, “Iconium and Ninica: Two Double Communities in Roman Asia Minor”, *Historia*, Band 28, 409-438

Mitchell, S. 1990, “Festivals, Games, and Civic Life in Roman Asia Minor” *Journal of Roman Studies*, Vol.80, 183-193

Mitchell, S. 1993, *Anatolia: Land, Men and Gods in Asia Minor*, I, II. New York

Mitchell, S. 2011, “Ankyra’da Yüksek Kültür”. *Roma Dönemi’nde Ankyra*, İstanbul, 51-55

Önen, N. T. 2013, “Hadrians Reisen im östlichen Mittelmeer anhand neuer Inschriften aus Phaselis”, *Adalya*, Sayı:16, 93-107

Riel, M. 1997, *The Inscriptions of Alexandria Troas*, (IK53), Rudolf Habelt, Bonn

RPC, *Roman Provincial Coinage, From Nerva to Hadrian (AD 98–138)*, Vol. III, M. Amandary, A. Burnett; Şurada: (<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/volumes/>)

Sayar, M. H. 1998, *Perinthos-Herakleia (Marmara Ereğlisi) und Umgebund*, Wien

Smallwood, E. M. 1966, *Documents Illustrating The Principates of Nerva Trajan and Hadrian*, London

Weber, W. 1907, *Untersuchungen zur Geschichte des Kaisers Hadrianus*, Leipzig

Weber, W. 1936, “Hadrian”, *The Cambridge Ancient History, Vol XI* (1st Ed.) Cambridge University Press

Vennig, T. 2011, *A Chronology of the Roman Empire*, London